

Hørings svar til NOU 2024:4 Likestillingens neste steg — Mannsutvalgets rapport

NITO er Norges største organisasjon for ingeniører og teknologer med bachelor, master og høyere grad. Vi har om lag 110 000 medlemmer i alle sektorer. Medlemmene våre har en klar overvekt av menn, og vi er opptatt av å løse deres likestillingsutfordringer og å skape et mindre kjønnsdelt samfunns- og arbeidsliv.

NITO er glad for at regjeringen har nedsatt dette utvalget for å belyse gutter og menns likestillingsutfordringer. Vi har et kjønnsdelt samfunns- og arbeidsliv. For å utvikle samfunnet videre er det av stor betydning med oppfølging av kjønns spesifikke utfordringer. Kjønnsforskjellene i utdanningsvalg og -resultater begynner tidlig og gir store utslag i vedvarende skjevheter i arbeidslivet.

Blant ingeniører og teknologer er det fortsatt et flertall av menn, både i arbeidslivet og på studiene. For NITO er det viktig at alle - uavhengig av kjønn - får muligheten til å realisere seg selv og bidra i samfunnet. NITO jobber for en arbeidsmarkeds politikk som fremmer likestilling og som gir menn og kvinner en reell lik mulighet for å kombinere yrkesaktivitet med familieliv.

Utvalget har levert en bred og god utredning som det er viktig at følges opp. Samtidig opplever vi at det er behov for sterkere og flere tiltak enn det utvalget foreslår på flere områder. Vi er overordnet positive til flere av forslagene utvalget fremmer.

Innen utdanning ble det gjennomført en solid utredning av kjønnsforskjellene i NOU 2019:3 Ekspertutvalget om kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner (Stoltenbergutvalget). NITO opplever at det er mange tiltak fra denne utredningen som siden ikke er fulgt opp. Det ser videre ut til at kunnskapsgrunnlaget som lå til grunn for Stoltenberg ikke har hatt en stor og målrettet utvikling siden den gang.

Utredningen viser tydelig at det er behov for mer kunnskap om menns likestillingsutfordringer. Innen utdanningsfeltet er forståelsen av mekanismene som fører til kjønnsforskjellene, samspillet mellom disse og uttesting av løsninger ikke kommet langt nok.

Arbeidsliv

Arbeidslivet må inkludere alle og alle skal ha like muligheter. Ingen skal oppleve direkte eller indirekte diskriminering, trakassering eller mobbing i arbeidslivet. Norsk arbeidsliv er hovedsakelig preget av ryddige og gode arbeidsforhold. Useriøsitet er imidlertid et problem i enkelte bransjer. Høy

organisasjonsgrad og tariffavtaledekning, dyktige tillitsvalgte og sterke offentlige tilsyn er nødvendig for å sikre at et fortsatt seriøst arbeidsliv.

Alle arbeidstakere skal ha et fullt forsvarlig arbeidsmiljø. For å lykkes med dette er det viktig med planmessig helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid. Det offentlige har et ansvar for å utvikle et tydelig regelverk og å gjøre tilsynsmyndighetene i stand til å følge opp dette. Det er viktig at både arbeidsgiverorganisasjoner og fagforeningene inviteres inn arbeidet med å utvikle regelverk og standarder slik at helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet blir godt ivaretatt. I den enkelte virksomhet må regelverket følges opp og rutiner tilpasses for både å sikre et godt psykososialt arbeidsmiljø, og for å unngå helseskadelige arbeidsforhold og uønskede hendelser.

Utdanning

NITO mener at kjønnsforskjellene i utdanning er så store at de krever en tydelig oppfølging. Ettersom gutter og jenter er like intelligente, har samfunnet all grunn til å forvente en betydelig grad av resultatlikhet ved avslutningen av grunnskolen. Samtidig har gutter og jenter i gjennomsnitt ulike egenskaper som påvirker hvordan de opplever og forholder seg til skolen. Det er lite sannsynlig at skolen møter gutter og jenter på en måte som gir dem like gode forutsetninger for å oppnå gode resultater. Skolen bør innrettes på en måte som ikke straffer gutter for medfødte egenskaper som ikke dreier seg om faglige prestasjoner og tilrettelegge for at de kan oppnå like gode resultater som jenter. Det fremstår for eksempel som sannsynlig at gutter har mye å tjene på økt struktur og færre, større evalueringspunkter i skolen.

NITO mener at språkfagene er i en særstilling i kjønnsforskjellene i skolen. Disse bør undersøkes ytterligere for å forstå hvorfor disse fagene har spesielt store kjønnsforskjeller. Samtidig er det kjent at universiteter og høyskoler opplever store utfordringer med studentenes startkompetanse innenfor lesing på både norsk og engelsk. Vi foreslår at det nedsettes en ekspertgruppe for å utvikle språkfagene videre med mål om å redusere kjønnsforskjellene og styrke elevenes leseferdigheter. NITO ser et behov for evaluering av arbeidsdelingen i leseopplæring mellom språkfagene og andre fag.

Realfagene er blant fagene med minst karakterforskjeller etter kjønn i grunnskolen og er viktige for å møte arbeidslivets kompetansebehov. Det er et selvstendig behov for en tyngre vektlegging av karakterene i realfag i dag. Særlig matematikk vektlegges altfor lavt i dagens karaktersystem, samtidig som det gis for mange karakterer i språkfagene. Dersom karaktersystemet skal revideres til et system med vekter basert på timetallet, bør også timefordelingen mellom fagene endres betydelig. Timetallet i naturfag i ungdomsskolen må økes med 50 % for å være tilsvarende gjennomsnittet i Norden.¹ NITO mener vi minst bør ligge på dette nivået.

Utvalgets forslag til revidering av karaktersystemet i grunnskolen vil etter vårt syn føre til en for liten reduksjon av kjønnsforskjellene. Se videre omtale under Tiltak 15: Endre poengberegningen på vitnemålet fra grunnskolen og videregående opplæring.

¹ <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/norske-5.-klassinger-fortsetter-a-gjore-det-bra-i-matematikk-og-naturfag/>

NITO ønsker at man skal innføre et nytt fag i teknologi og programmering fra 8.-10. trinn. Videre mener vi at naturfag bør deles opp i kjemi, fysikk og biologi fra ungdomsskolen av. Dette kan redusere kjønnsforskjellene i karakterer fra grunnskolen uten en omlegging til et karaktersystem basert på vekter.

NITO mener:

- Tiltakene fra utvalget går ikke langt nok innenfor utdanning for å redusere kjønnsforskjellene. Regjeringen bør komme med flere tiltak som går lenger inn i skolenes virksomhet.
- NITO ønsker et nytt fag i teknologi og programmering i ungdomsskolen, oppdeling av naturfag og økt timetall i naturfag.
- NITO ber om at det nedsettes en ekspertgruppe for å videreutvikle språkfagene.
- Temaet bør også belyses gjennom økt forskningsinnsats for å forstå bedre hvorfor de ulike fagene gir ulike resultater etter kjønn og hvordan dette kan endres.

Innspill til utvalgte tiltak fra utvalget

NITO ønsker å kommentere en del av de foreslåtte tiltakene i utredningen.

Tiltak 1: Endre foreldrepengeordningen og rettigheter i forbindelse med fødsel

NITO støtter utvalgets forslag om å innføre individuelle rettigheter til foreldrepenger. Dette er et viktig tiltak for å gi flere fedre tilgang til foreldrepermisjon og sikre like rettigheter for menn og kvinner.

NITO mener tredeling av foreldrepermisjon og -penger samt selvstendig opptjeningsrett for den som ikke føder, bidrar til et mer likestilt arbeidsliv ved at foreldrene skal dele permisjonen mest mulig likt seg imellom.

NITO støtter prinsippet bak forslaget om to ukers rett til betalt permisjon ved fødsel for far/medmor. I dag får ansatte i tariffbundne virksomheter dette dekket gjennom arbeidsgiver, noe som bygger opp under viktigheten av et organisert arbeidsliv på både arbeidsgiver- og arbeidstaker siden.

Tiltak 3: Etablere trepartssamarbeid for bedre arbeid-familie-balanse i mannsdominerte bransjer

Partene i arbeidslivet kan bidra til forståelse og løsninger av ulike likestillingsutfordringer i arbeidslivet. En rekke av utfordringene i arbeidslivet som utredningen omtaler kan løses eller reduseres gjennom et organisert arbeidsliv og med godt partssamarbeid i den enkelte virksomhet.

NITO støtter utvalgets forslag om å etablere trepartssamarbeid for bedre arbeid-familie-balanse i mannsdominerte bransjer. Det er av stor betydning for utviklingen av det mannsdominerte arbeidslivet å få bedre kunnskap om hvordan man kan tilrettelegge bedre for arbeid-familie-balanse. I den forbindelse er det hensiktsmessig å involvere partene i arbeidslivet.

Tiltak 11: Innføre fleksibel skolestart

NITO støtter utvalgets flertall. Det er viktig at innføringen gjøres med tilhørende følgeforskning. Det er problematisk at kunnskapsgrunnlaget om tiltaket ikke har blitt vesentlig bedre siden det ble foreslått av Stoltenbergutvalget i 2019. Det er sterke teoretiske grunner til å tro at tiltaket kan gi gode resultater for barn født sent på året, og av hensyn til dem bør en ikke være unødig tilbakeholdne med innføring av

fleksibel skolestart. Dette fremstår som veldig sannsynlig at fleksibel skolestart er samfunnsøkonomisk lønnsomt.

Tiltak 12: Innføre mer praktisk og variert skolehverdag

NITO mener det er viktig at en mer praktisk og variert skolehverdag ikke går på bekostning av matematikk og naturfag. Dette er i utgangspunktet fag som egner seg godt for praktiske og varierte læringsformer. Det bør være godt mulighetsrom for å styrke læringen i disse fagene ved en økning i praktiske og estetiske fag slik utvalget foreslår.

Vi står overfor en realfagskrise i Norge, som tilsier at det er stort behov for å styrke matematikk og naturfag i grunnskolen. I ungdomsskolen er matematikk og naturfag blant fagene med lav kjønnsforskjell i resultater.

Tiltak 14: Sikre rett til læreplass

Utfordringene med frafall i videregående opplæring er sterkt knyttet til tilgangen på læreplasser. NITO støtter derfor dette tiltaket. Samtidig mener vi det bør sees bredere på hvordan man kan øke tilgangen på læreplasser og om det er utfordringer med dimensjoneringen av yrkesfagene til arbeidslivets behov.

Det offentlige har en sentral rolle i å kreve bedrifter med lærlinger i anbud. Regjeringen kan ta en større rolle i å støtte slike initiativer som for eksempel Oslo-modellen.²

Det er også utfordringer med tilgangen på praksisplasser i høyere utdanning. NITO ønsker økt tilgang på praksisplasser i ingeniør- og teknologiutdanningene. Dette vil forenkle overgangen fra utdanning til arbeidsliv for mange.

Tiltak 15: Endre poengberegningen på vitnemålet fra grunnskolen og videregående opplæring

NITO støtter tiltaket og mener det er på høy tid med endringer i karaktersystemet i grunnskolen. Dette bør også gjøres i videregående opplæring. En modell med utgangspunkt i timetallet fremstår som hensiktsmessig for å gjøre karaktersystemet mer rettferdig samtidig som det reduserer kjønnsforskjeller. Imidlertid er det beregnede utslaget fra utvalget kun 0,4 grunnskolepoeng samtidig som differansen i grunnskolepoeng mellom jenter og gutter er 4,0 grunnskolepoeng. Forslaget vil da kun redusere kjønnsforskjellene i grunnskolepoeng med 10 %. Dette tilsier et behov for en større endring.

NITO mener det er et stort behov for en tyngre vektlegging av karakterer i matematikk og naturfag, uavhengig hva slags modell regjeringen ønsker. Dette vil gjøre systemet mer rettferdig og redusere dagens kjønnsforskjeller. Samtidig vil det oppfordre til større innsats og prioritering av matematikk og naturfag som er nødvendig for å styrke rekrutteringen til videre realfagsutdanning.

Utvalgets forslag må sees i tydelig sammenheng med fordelingen av timetall mellom fagene. NITO mener at en omlegging til vektete karakterer ut fra timetall forutsetter økt timetall i naturfag. Vi støtter også utvalgets betraktninger om timetallet i praktiske og estetiske fag. Det kan være en mer hensiktsmessig løsning å øke vekten av matematikk og naturfag eller å gi disse fagene flere karakterer.

² <https://aktuelt.oslo.kommune.no/byr%C3%A5det-lanserer-ny-oslomodell>

Tiltak 16: Gjennomføre en nasjonal satsing for at flere unge skal velge og gjennomføre kjønnsutradisjonelle utdanningsprogram på yrkesfag

Vi støtter utvalgets anbefaling, men anbefaler at rekruttering av kvinner til ingeniør- og teknologiutdanning også inkluderes. Det har kommet til et fag i grunnskolen om utdanningsvalg, disse bør sees i sammenheng og evalueres. Dette faget er relativt nytt og må gis tid til å virke for å vurdere effekten på unges utdannings- og karrierevalg.

Tiltak 17: Gjennomføre en nasjonal satsing for at flere menn skal velge og gjennomføre helse-, omsorgs-, sosial- og pedagogiske fag i høyere utdanning

NITO er med i ulike initiativer for å styrke rekrutteringen av kvinner til ingeniør- og teknologistudier, deriblant Jenter og teknologi i samarbeid med NHO og Senter for realfagsrekruttering. Vår erfaring med denne typen initiativer og tiltak er at det er viktig at de er av tilstrekkelig omfang, systematiske og med forventninger til målbare resultater. Det er viktig å følge med på dreininger i deres fokusområde mot enkelte utdanninger eller tilsvarende. Tiltakene bør iverksettes med forventninger til målbare effekter rettet mot kvalifisering, søkere til de relevante utdanningene og gjennomførte studier.

NITO mener følgeforskning bør være en sentral del av tiltaket. Denne bør også måle i hvilken grad menn blir værende i kjønnsutradisjonelle yrker og er tilfreds med utdanningsvalget.

NITO kan være en ressurs for å fremme rekruttering av menn til bioingeniør- og ortopediingeniørutdanning.

Tiltak 18: Endre opptaksregler til høyere utdanning

NITO mener det er viktig å fokusere på kvalifisering og realisering av potensielle søkere til studiene som i dag er svært kjønnskjevne. I mange tilfeller dreier dette seg om studier med få søkere av det underrepresenterte kjønn. Innføringen av kjønnskvoter vil primært være vellykket ved studier der det er høye poenggrenser og mange søkere av det underrepresenterte kjønn.

Tiltak 19: Økt innsats for psykososialt arbeidsmiljø, og mot trakassering og seksuell trakassering i arbeidslivet

NITO er enig med Mannsutvalget i at arbeidslivet trenger en økt satsning på blant annet det psykososiale arbeidsmiljøet, og at dette vil gagne alle kjønn.

Tiltaket om økt innsats for psykososialt arbeidsmiljø og mot trakassering i arbeidslivet, er et viktig skritt for å sikre et trygt og inkluderende arbeidsmiljø. Psykososialt arbeidsmiljø spiller en avgjørende rolle i ansattes trivsel og mentale helse. Ved å tydeliggjøre kravene til HMS-rutiner og innføre systematisk opplæring, kan man sikre at arbeidsplasser har de nødvendige verktøyene for å håndtere psykiske helseutfordringer og forhindre trakassering.

Det er også viktig å ta hensyn til kjønnsforskjeller i hvordan psykiske helseproblemer oppleves og behandles, særlig fordi menn ofte er mindre villige til å søke hjelp. Tiltak som fokuserer på dette kan bidra til å skape en mer åpen kultur, der ansatte opplever støtte fra både kolleger og ledelse.

Å integrere arbeidet mot trakassering i HMS-arbeidet er viktig for å forebygge maktmisbruk og sikre at arbeidsplasser er steder der alle, uavhengig av bakgrunn eller kjønn, føler seg trygge og ivaretatt. Dette

vil bidra til å skape en arbeidskultur der alle ansatte, uavhengig av kjønn, tar ansvar for å opprettholde et inkluderende og positivt miljø.

NITO mener imidlertid at den rettslige standarden for hva som anses som trakassering i juridisk forstand, er altfor høy. NITO mener at for at «trakasseringsbegrepet» skal ha noen betydning for arbeidslivet og dets parter, må terskelen for hva som anses som trakassering senkes.

NITO støtter ikke Mannsutvalgets vurdering om at Arbeidstilsynet ikke skal ha behov for økte ressurser ved tildeling av nytt ansvar og oppgaver. NITO har erfart at Arbeidstilsynet allerede sliter med å følge opp saker som omhandler arbeidslivskriminalitet og innleiebestemmelser, som følge av ressursmangel.

NITO mener at Arbeidstilsynet må få tilført økte ressurser for å kunne bruke tid på nye oppgaver knyttet til å en satsning på verktøy og opplæring innenfor HMS, trakassering og psykososiale arbeidsmiljøet.

Tiltak 32: Innføre en kjønnsnøytral formålsbestemmelse i likestillings- og diskrimineringsloven

NITO støtter forslaget om å gjøre formålsbestemmelsen i likestillings- og diskrimineringsloven kjønnsnøytral. Ved å fjerne den spesifikke referansen til kvinner, blir loven mer rettferdig og relevant for alle. Det er viktig at loven anerkjenner at både menn og kvinner kan oppleve diskriminering.

Slik NITO ser det, har det historisk vært nødvendig å fokusere på kvinners rettigheter. I dag er det viktig at loven gjelder likt for alle kjønn. Dette betyr ikke at kvinners utfordringer blir mindre viktige, men at loven også tar hensyn til menns likestillingsutfordringer.

Andre nordiske land har allerede kjønnsnøytrale bestemmelser i sine likestillingslover, uten at det har gått utover kvinners rettigheter. NITO mener derfor at en kjønnsnøytral formålsbestemmelse vil styrke likestillingsarbeidet i Norge og oppfordrer til at forslaget blir fulgt opp.

Tiltak 33: Innføre mer effektive virkemidler i likestillingspolitikken

NITO støtter Mannsutvalgets forslag om å styrke virkemidlene i likestillingspolitikken. Det er nødvendig å sikre at offentlige myndigheter arbeider mer målrettet og effektivt med likestillingsspørsmål.

I dag er ansvaret for likestillingsarbeidet fordelt på ulike sektorer, og dette fører ofte til at likestillingsspørsmål blir nedprioritert eller behandlet som et sidetema. For å få reelle forbedringer, trenger vi nye metoder som gjør det enklere for myndighetene å integrere likestilling i alt de gjør.

Å inkludere de utfordringene som menn og gutter møter, vil bidra til en mer balansert politikk som tar hensyn til likestillingsutfordringer for alle kjønn.

Ved å samle ansvaret i Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet, i samarbeid med Kultur- og likestillingsdepartementet, vil man kunne sikre en bedre koordinering og gjennomføring av tiltakene.

NITO støtter forslaget og mener at dette vil kunne bidra til en mer effektiv likestillingspolitikk som kan gi konkrete og varige resultater for hele samfunnet.

Tiltak 35: Skaffe mer forskning og kunnskap om menns likestillingsutfordringer

NITO støtter tiltak 35 som et svært viktig tiltak for å arbeide langsiktig med gutter og menns likestillingsutfordringer. I den forbindelse har departementene og direktoratene en viktig rolle i å

gjennomføre direkte utlysninger av forskning og finansiere følgeforskning som del av ulike tiltak og prosjekter.

Vi mener spesielt at punktet «Årsaker til og konsekvenser av kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløpet, og effekten av tiltak for å redusere kjønnsforskjeller.» fra utvalget bør prioriteres som forskningsområde.

Med vennlig hilsen

Trond Markussen
President

Egil Thompson
Generalsekretær